

Michał T. Gronowski OSB

Opactwo Benedyktynów w Tyńcu

Piotr Urbański

Uniwersytet im. Adama
Mickiewicza w Poznaniu

Wprowadzenie do lektury tomu

Praca nad przeszłością benedyktynów polskich ma posmak przygody. Historia ta pozostała na ogół ukryta, nawet i lekceważona. Tymczasem ujawniają się tu coraz ciekawsze momenty, które jeszcze nie łączą się w jakąś uporządkowaną syntezę, powoli jednak coraz bardziej do niej zbliżają.

Paweł Szczaniecki¹

Dzięki stabilności *Reguły* św. Benedykta i jej podatności na adaptację do rozmaitych warunków kulturowych, zakony mnisze były zdolne do zmierzenia się również z nowożytnym humanizmem. W odniesieniu do nich hermeneutykę wartości rozumiemy jako wynik interferencji trzech czynników: długiego trwania tradycji monastycyzmu średniowiecznego, renesansowego humanizmu, modyfikującego świat wartości i erudycji mnichów (obecnego np. w kulturze intelektualnej Tyńca od lat siedemdziesiątych XVI w. do co najmniej połowy wieku XVIII), wreszcie katolicyzmu potrydenckiego, zwłaszcza w wersji jezuickiej.

¹ P. Szczaniecki, *Odnowa potrydencka w opactwie świętokrzyskim. Rządy Michała Maliszewskiego 1595–1608*, „Nasza Przeszłość” 1985, t. 63, s. 149 (całość: s. 111–149). Jest to fundamentalne studium, którego lektura leżała u podstaw naszego myślenia o znaczeniu nowożytnego monastycyzmu.

Rodzina zakonów monastycznych (benedyktyni, cystersi, kartuzi i kameduli – zarówno mnisi, jak i mniszki) odgrywa szczególną rolę w kulturze Europy. Założenie przez św. Benedykta klasztoru na Monte Cassino (w latach dwudziestych VI w.) zbiegło się w czasie z likwidacją Akademii Platońskiej w Atenach przez cesarza Justyniana. Klasztory benedyktyńskie uzyskały swoją tożsamość dzięki *Regule* zakonodawcy, który w sytuacji kryzysu zaczął projektować nie tylko wspólnotę będącą szkołą służby Bożej, ale jednocześnie odtwarzającą rozmaite instytucje i regulacje społeczne Cesarstwa Rzymskiego. Wspomnieć wystarczy tylko zalecenie, aby w klasztorze istniała biblioteka, a każdy mnich w okresie Wielkiego Postu przeczytał w całości jedną książkę (por. RB 48). W sytuacji, gdy poza klasztorem mało kto czytał, zdanie to wydaje się rewolucyjne. Trafnie ujmuje zasługi św. Benedykta dla Europy w tytule kazania wygłoszonego w lubińskim klasztorze Benedyktynów w roku 1756 dominikanin Cyprian Zakiewicz:

Równy w zasługach u nieba, równy i w nadgodzie wiecznej książęciu apostołów Piotrowi; pierwszy w zachodnich krajach zakonnego życia ścisłymi regułami określonego wynalazca; mniśkiego stanu w wysokiej bogomyślności zawieszony i poprzysiężonemi ślubami do służenia Bogu obowiązany fundator; zakonodawca w łacińskim Kościele; spraw świętobliwości, ducha żarliwości, modlitwy ustawicznością wsławionych patriarcha; przyszłych rzeczy oznajmieniem, objawieniem, opowiedzeniem prorok; wielu narodów do poznania prawdziwego Boga przez swój zakon przyprowadzeniem apostoł; usilnych chęci, aby krew dla Imienia Chrystusowego wylał, pragnieniem, samym zaś w błogosławionych synach swoich skutkiem męczennik; Święty Benedykt Opat, wielki Kościoła Chrystusowego Wyznawca².

Prace podjęte przez nas w ramach projektu *Kultura Pierwszej Rzeczypospolitej w dialogu z Europą. Hermeneutyka wartości* potwierdziły stwierdzenie o. Pawła Szczanieckiego OSB, które uczyniliśmy naszym mottem. To oznacza, że postawiły przed redaktorami wiele pytań oraz nowych wyzwań. Choć wyda się to paradoksem, należy jednak stwierdzić wciąż poważny niedostatek badań, zarówno szczegółowych, jak i syntez, nad nowożytnym życiem monastycznym w Polsce. Jedną z głównych przyczyn tego stanu zdiagnozował Tadeusz Silnicki:

² Druk. Akademicka: Poznań 1756.

Dopóki benedyktyni nie tylko w życiu zakonnym, lecz także w ustroju Kościoła w Polsce odgrywali wybitną rolę, brak jest źródeł, które by pozwoliły wejrzeć w ich działalność, kiedy zaś poczynają płynąć obficie źródła, zdystansowali benedyktynów najpierw cystersi, a później dominikanie i franciszkanie, tak że zakon nasz stracił na ich rzecz swe stanowisko. Dlatego jest rzeczą zrozumiałą, że uczeni, którzy zajmowali się historią benedyktynów w Polsce, obierali za przedmiot swych badań ten pierwszy, świetny okres zakonu, mimo że zamiast pewności dawali w wyniku najczęściej hipotezy, natomiast późniejsze losy zakonu pozostały do dziś niedostatecznie poznane. Jest jednak rzeczą jasną, że te późniejsze stulecia wymagają również naukowego opracowania, tak jeśli idzie o poszczególne klasztory, jak i zakon jako całość³.

Choć od wypowiedzi tego uczonego upłynęło już kilkadziesiąt lat, to nie sposób odmówić mu słuszności. Jednocześnie można od razu uzupełnić jego myśl stwierdzeniem, że również inni „synowie” św. Benedykta – cystersi oraz kameduli, a pośrednio także i kartuzi – czekają na opracowanie swego nowożytnego dziedzictwa.

Zdecydowanie bardziej imponująco niż badania nad interesującym nas piśmiennictwem przedstawiają się prace o charakterze historycznym i bibliologicznym, a także z zakresu historii sztuki czy muzyki. Ponieważ nie możemy zamieścić tu bibliografii tych opracowań, wspominamy tylko kilkoro autorów, których studia są w naszym przekonaniu fundamentalne. Wypada zacząć od Pawła Szczanieckiego⁴, niestrudzonego badacza dziejów i kultury intelektualnej opactwa tynieckiego i świętokrzyskiego. Podobne znaczenie dla wspólnot żeńskich, ale i cystersów, mają prace Małgorzaty Borkowskiej⁵. Do

³ T. Silnicki, *Z dziejów Kościoła w Polsce. Studia i szkice historyczne*, PAX: Warszawa 1960, s. 461.

⁴ P. Szczaniecki, *Benedyktyni polscy. Zbiór szkiców i opowiadań*, Opactwo Benedyktynów: Tyniec 1989; idem, *Tyniec*, Zak: Kraków ¹1980, Tyniec: Kraków ²2008 (wyd. poszerz.).

⁵ M. Borkowska, *Słownik mniszek benedyktyńskich w Polsce*, Opactwo Benedyktynów: Tyniec 1989; eadem, *Życie codzienne polskich klasztorów żeńskich w XVII–XVIII wieku*, PIW: Warszawa 1996; eadem, *Słownik polskich księń benedyktyńskich*, Wyd. OO. Franciszkanów: Niepokalanów 1996; eadem, *Z dziejów Opactwa Cystersów w Wąchocku*, Agencja JP: Wąchock 1998; eadem, *Panny siostry w świecie sarmackim*, WN PWN: Warszawa 2002; eadem, *Dzieje cystersów sulejowskich*, Wyd. Instytutu Teologicznego Księży Misjonarzy: Kraków 2008;

klasyki należą prace Karola Górskiego, którego zasługą jest m.in. wprowadzenie do obiegu naukowego postaci Magdaleny Mortęskiej⁶. Marianowi Kaniorowi zawdzięczamy studia przede wszystkim nad historią polskiej kongregacji Benedyktynów w XVIII stuleciu⁷. Niedawno ukazał się tom prac, wcześniej w większości niepublikowanych, Augustyna Ciesielskiego poświęcony cystersom⁸. Losy klasztornych bibliotek benedyktynek i benedyktynów są tematem licznych prac Jolanty Gwioździk⁹ i Jolanty M. Marszałskiej¹⁰, a kartuzów – Krzysztofa Nierzwickiego¹¹. Anna Szylar z kolei pisała o szkołach benedyktynek¹². Wspomnieć trzeba też zbiorową monografię *Zakony benedyktyńskie w Polsce. Krótka historia* (Opactwo Benedyktynów: Tyniec 1981). Niewątpliwie w stanie badań wyraźnie widać uprzywilejowanie benedyktynów i cystersów. Szczęśliwie przybywa prac poświęconych

eadem, *Zakony żeńskie w Polsce w epoce nowożytnej*, Wyd. KUL: Lublin 2010, a przede wszystkim eadem, *Leksykon zakonnic polskich epoki przedrozbiorowej*, t. 1: *Polska Zachodnia i Północna*, t. 2: *Polska Centralna i Południowa*, t. 3: *Wielkie Księstwo Litewskie i Ziemie Ruskie Korony Polskiej*, Wydawnictwo DiG: Warszawa 2004–2008.

⁶ K. Górski, *Matka Mortęska*, Znak: Kraków 1971; idem, *Pisma ascetyczno-mistyczne benedyktynek reformy chełmińskiej*, wyd. K. Górski, Jan Jachowski: Poznań 1939.

⁷ M. Kanior, *Polska Kongregacja Benedyktyńska Świętego Krzyża 1709–1864*, Tyniec: Kraków 2000.

⁸ A. Ciesielski, *Dziedzictwo cystersów. Prace wybrane*, red. M. Starzyński, M. Zdanek, Wyd. TN Societas Vistulana: Kraków 2013.

⁹ J. Gwioździk, *Biblioteka panien benedyktynek łacińskich we Lwowie (XVI–XVIII wiek)*, Wyd. UŚ: Katowice 2001; eadem, *Księgozbiór benedyktynek lwowskich klasztoru pw. Wszystkich Świętych: katalog starych druków*, Biblioteka Śląska: Katowice 2004; eadem, *Kultura pisma i książki w żeńskich klasztorach dawnej Rzeczypospolitej XVI–XVIII wieku*, Wyd. UŚ: Katowice 2015.

¹⁰ *Katalog inkunabułów Biblioteki Opactwa OO. Cystersów w Szczырzycu*, kom. i oprac. J.M. Marszałska, Tyniec: Kraków 2002; J.M. Marszałska, *Biblioteka opactwa Cystersów w Szczырzycu do końca XIX stulecia: dziedzictwo wieków*, Bi-blos: Tarnów 2007.

¹¹ K. Nierzwicki, *Biblioteki kartuzji kaszubskiej oraz jej konwentów filialnych w Berezie Kartuskiej i Gidlach*, Bernardinum: Pelplin 2001.

¹² A. Szylar, *Działalność oświatowa benedyktynek sandomierskich w latach 1616–1865*, TN KUL: Lublin 2002.

kamedułow w okresie nowożytnym¹³, choć wciąż punktem wyjścia pozostaje monografia Ludwika Zarewicza *Zakon Kamedułów. Jego fundacje i dziejowe wspomnienia w Polsce i na Litwie*¹⁴. Intensywne badania nad kartuzami, a także kamedułami rozwija Rafał Witkowski¹⁵. Jeśli idzie o samo piśmiennictwo, dysponujemy m.in. edycjami kronik benedyktynek oraz wydaniem ich tekstów o charakterze ascetyczno-mistycznym¹⁶.

Wydany przez Stanisława Estreichera najstarszy spis książek tyńieckiej biblioteki powstały za rządów opata Mikołaja Mieleckiego (1597), znajdujący się dziś w Bibliotece Jagiellońskiej (rkps 6208), stał się podstawą następującej konstatacji, sformułowanej przez Karola Estreichera, który w 1964 r. podał do druku tekst swojego ojca:

W książkach z Tarnowa znajdują się cenne zapiski świadczące, że rozmaite idee, nawet idee reformacyjne, docierały do cel klasztornych. Mielecki wśród zakonników tyńieckich nie był jedynym zwolennikiem nowych

¹³ R. Witkowski, *Uwag kilka o eremach kamedulskich w Rzeczypospolitej szlacheckiej*, w: *Historia bliższa i dalsza: polityka, społeczeństwo, wojskowość. Studia z historii powszechnej i Polski*, red. S. Kowal i in., Instytut Pedagogiczno-Artystyczny UAM: Poznań–Kalisz 2001, s. 161–225; W.J. Pałęcki, *Służba Boża kamedułów w Polsce. Tradycje życia pustelniczego w świetle potrydenckiej liturgii rzymskiej (1605–1963)*, Wyd. KUL: Lublin 2012; J. Leclercq, *Humanista eremita. Błogosławiony Paweł Giustiniani (1476–1528)*, przekł. E. Buszewicz, Tyniec: Kraków 2014; w ramach serii „Źródła Monastyczne” ukazały się również trzy tomy z przekładami dzieł Pawła Giustinianiego (t. 71–73).

¹⁴ L. Zarewicz, *Zakon Kamedułów. Jego fundacje i dziejowe wspomnienia w Polsce i na Litwie*, Władysław Jaworski: Kraków 1871.

¹⁵ R. Witkowski, *Prosopographia polono-cartusiana*, Institut für Anglistik und Amerikanistik Universität Salzburg: Salzburg 1997; idem, *Jerzy Schwengel (1697–1766): przeor kartuzji kaszubskiej i dziejopis Kościoła*, Wyd. Poznańskie – Instytut Historii UAM: Poznań 2004; idem, *Zakon kartuzów w Europie Środkowej od początku XIV do połowy XVI wieku = The Carthusian Order in Central Europe from the Beginning of the Fourteenth to the Middle of the Sixteenth Century*, cz. 1–2, Institut für Anglistik und Amerikanistik Universität Salzburg: Salzburg 2011.

¹⁶ *Kronika benedyktynek sandomierskich, czyli Dzieje klasztoru sandomirskiego od roku 1615. 30 października spisane w roku 1763 za przełożęństwa P. Maryanny Siemianowski ksieni 13.*, wyd. A. Szylar, t. 1, Wyd. Diecezjalne: Sandomierz 2005; *Kroniki benedyktynek poznańskich*, oprac. M. Borkowska i in., Wyd. Miejskie: Poznań 2001; *Pisma ascetyczno-mistyczne...*

prądów. W XVI wieku w Tyńcu panowała ogólna atmosfera humanizmu i renesansu, reprezentowana m.in. także przez opata Hieronima Krzyżanowskiego¹⁷.

Wspomnieć trzeba, że to właśnie Mielecki wydaje się modelową postacią dla naszego postrzegania wczesnonowożytnego monastycyzmu – z jednej strony kontynuował on humanistyczne tradycje i posiadał takie wykształcenie, z drugiej zaś nadał im nowy, potrydencki rys. Po pierwsze, aby dokonać reformy Tyńca, udał się do Cluny w celu poznania się z obowiązującą tam interpretacją *Reguły* św. Benedykta, czego owocem było skopiowanie *consuetudines* kluniackich dla Tyńca. Po drugie, przeprowadzona przez niego reforma opactwa miała na celu związanie go z działalnością „kontreformacyjną”, czego dowodzą kolejne wyprawy opata do Rzymu. Po trzecie, sam wykształcony na uniwersytetach w Padwie, Rzymie i Würzburgu, akcentował konieczność kształcenia; wznowił zatem działalność, założonej jeszcze zapewne przez opata Łowczowskiego, szkoły w opactwie, kształcącej na poziomie gimnazjalnym i wyższym (w zakresie teologii). Podarował też jej przyrządy pomiarowe, podkreślając wagę nauk ścisłych w systemie edukacji. Dodać można, że owo gimnazjum być może stało się później załącznikiem *studium commune* osiemnastowiecznych benedyktynów polskich. Po czwarte, uzupełniał bibliotekę o wiele ówczesnie wydawanych publikacji, w czym widać wyraźnie kontynuację humanistycznego profilu jego poprzedników¹⁸. Świadczy to o tynieckim renesansie i humanistycznych inspiracjach, pochodzących nie tylko z dzieł zgromadzonych autorów antycznych, ale również renesansu

¹⁷ Ogłosił go, z krótkim wstępem własnym, Karol Estreicher: S. Estreicher, *Katalog tyniecki*, „Rocznik Krakowski” 1965, t. 37, s. 7–35, cyt. s. 7. Następny katalog tyniecki pochodzi z roku 1787 (LNNBU, Baw. 598): *Tyniec. Catalogus librarum in Bibliotheca Tynensi [...] A.D. 1787*. Szerzej na ten temat: P. Sczaniecki, *Umysłowość i kultura duchowa klasztorów krakowskich za czasów Jana Kochanowskiego*, w: *Cracovia Litterarum. Kultura umysłowa i literacka Krakowa i Małopolski w dobie Renesansu. Księga zbiorowa Międzynarodowej Sesji Naukowej w czterechsetlecie zgonu Jan Kochanowskiego (w Krakowie, 10–13 października 1984 r.)*, red. T. Ulewicz, Ossolineum: Wrocław 1991, s. 267–282.

¹⁸ T.M. Gronowski, *Zwyczajny klasztor, zwyczajni mnisi. Wspólnota tyniecka w średniowieczu*, Wyd. TN Societas Vistulana: Kraków 2007, s. 117, przyp. 297.

europiejskiego (Petrarka, Erazm z Rotterdamu, Lorenzo Valla, Justus Lipsjusz, liczni historycy) i polskiego (Benedykt Herbest, Jakub Górski, Andrzej Patrycy Nidecki). Z drugiej strony mnisi mieli możliwość zapoznania się z najnowszą literaturą polemiczną, reprezentowaną głównie przez jezuitów. Zgodnie z obyczajem epoki we wspomnianym katalogu pogrupowano książki tematycznie. W dziale *Oratorum et aliorum authorum libri varii* uderza obecność poezji nowołacińskiej, jak np. *Compendium silvae poeticae distincte in theatra Ioannis Baptistae Rinaldi* (Neapol 1583), listy Francesca Filelfa, *Margarita poetica Alberti de Eph.* [recte: de Eyb (1420–1475)], *Melancholiae seu affectum melancholicum mirabilium et curatu difficiliorum* (Kraków, przed 1595), a dodać też można, że w osobnym dziale znalazło się dwadzieścia osiem tytułów z zakresu nauk ścisłych i przyrodniczych.

Dzisiejsza biblioteka tyniecka liczy zaledwie ok. 500 starych druków¹⁹, z których tylko nieliczne wydają się interesujące, jeśli chodzi o poruszane w tym tomie zagadnienia. Z jej zasobów np. wydobyto i wykorzystano w tomie zbiór *Centuria epigrammatum super vitam Divi Bernardi* (Christianus Okelius: Svidinicii 1679). Niestety, bardzo obszerne kompendium *Novus rei litterariae Ordinis Sancti Benedicti conspectus* [...] Magnoaldusa Ziegelbaura (Joannes Caspar Memmel: Ratisbonae 1739) nie pozwala się zorientować w produkcji literackiej polskich benedyktynów. Trudno na razie ocenić, czy wśród zachowanych dzieł polskich mnichów i mniszek znajduje się dzieło dorównujące swym znaczeniem *Holy Wisdom, or Directions for the Prayer and Contemplation* angielskiego benedyktyna (a zarazem konwertyty) Augustine’a Bakera (1575–1641)²⁰.

Ze względu na odczuwalny wciąż niedostatek badań nad nowożytnym piśmiennictwem monastycznym w Polsce zdecydowaliśmy się na przygotowanie tomu o charakterze analityczno-interpretacyjnym, w którym najważniejsze miejsce zajmują studia nad tekstami. Omawiane dzieła reprezentują rozmaite gatunki literackie, oba języki (łaciński i polszczyznę), różne środowiska monastyczne. Zostały dobrane tak,

¹⁹ O losach biblioteki: ibidem, s. 35.

²⁰ Na podstawie czternastu traktatów Bakera zbiór ten wydał pt. *Sancta Sophia* w Douay (John Patté & Thomas Fievet) w roku 1657 Serenus Cressy.

aby książka miała charakter interdyscyplinarny. Choć dominuje w niej perspektywa literaturoznawcza, obecne są także rozprawy poświęcone artefaktom, historyczno-kulturowe i muzykologiczna. Pomieszczone tu prace – w naszym przekonaniu reprezentatywne dla interesującego nas zagadnienia – składają się na próbę syntezy. Celem naszego tomu jest więc przebadanie świata wartości przekazanego w wybranych tekstach powstałych przede wszystkim w klasztorach benedyktyńskich (męskich i żeńskich), a także – ubocznie, ze względu na brak materiałów – cysterskich. Szczególnym czasem jest okres renesansu opactwa w Tyńcu, który nastąpił za rządów opatów Jana Łowczowskiego, Hieronima Krzyżanowskiego i właśnie Mikołaja Mieleckiego.

Celem otwierającej tom rozprawy niżej podpisanych (*Stare wino w nowych bukłakach? Dziedzictwo średniowiecznych mnichów wobec wyzwań epoki potrydenckiej i humanizmu*) jest wprowadzenie w świat monastycznego życia i wartości. Próbujemy także zarysować najważniejsze problemy metodologiczne wynikające z niuansów terminologii, jak również odmiennych struktur organizacyjnych czy – w wielu przypadkach – burzliwej historii, różnorodności zachowanych źródeł. Dopiero to wszystko pozwoli na zrozumienie, dlaczego redaktorzy podjęli takie a nie inne decyzje, a także będzie uzasadnieniem samego kształtu i charakteru tomu.

Studium Michała T. Gronowskiego poświęcone programowi ideowemu obrazów umieszczonych w zapleckach stalli tyńieckich jest próbą zrekonstruowania swego dla epoki przesłania duchowego, jakie nieznanemu artyście w XVII w. zaprezentował mnichom i wiernym (*Między tradycją a reformą. Wartości monastyczne na obrazach w tyńieckich stallach*). Obraz siedemnastowiecznej doskonałej benedyktyнки kreśli Jolanta Gwioździk (*Benedyktyńska doskonała* [Pektoralik duchowny, 1681]). Marcin Godawa zajmuje się polskim tłumaczeniem jednego z najważniejszych nowożytnych tekstów poświęconym propagowaniu monastycznej ascetyki (*Kąpiel duszna albo ćwiczenie żywota duchownego [1609] benedyktyńskim wydarzeniem formacyjnym*). Praca Michała Czerenkiewicza, analizująca kult wizerunku Matki Bożej Tuchowskiej, ukazuje problematykę związaną z maryjnym aspektem duchowości benedyktyńskiej, a zarazem cudownością generującą popularność wizerunku (*Mirakularny wymiar duchowości*

benedyktynów na przykładzie kultu Matki Bożej Tuchowskiej). Na przykładzie osiemnastowiecznego zbioru epigramatów Anna Kapuścińska rekonstruuje etos cysterski (*Centuria epigrammatum super vitam Divi Bernardi. Etosu cysterskiego demonstracja kunsztowna: między perspektywą biograficzną a uniwersalnym wzorem cnoty*). Wątek ten kontynuuje Janusz S. Gruchała w studium nad tekstami Przemysław Domiechowskiego, badającym ascetykę i pobożność cysterską (*Kartka z dziejów cysterskiego piśmiennictwa ascetycznego. Twórczość opata szczyrzyckiego Przemysław Domiechowskiego*). Tradycję średniowiecznego kultu św. Hildegardy w okresie nowożytnym omawia Tomasz Nastulczyk (*Święta Hildegarda w siedemnastowiecznych Staniskach*). Twórczość najlepszego w Polsce łacińskiego poety-benedyktyna, Benignusa Buchowskiego, jest tematem studium Barbary Milewskiej-Ważbińskiej (*Symbolika krzyża w łacińskim panegiryku ku czci prymasa Teodora Potockiego*). Obecność benedyktynów w świecie wartości akademickich bada na materiale tekstów okolicznościowych Elwira Buszewicz (*Fragmenty wielkich [księgo]zbiorów. Okolicznościowe publikacje Kazimierza Fortunata Albrychowicza związane z promocjami na Uniwersytecie Krakowskim*). Akomodację świeckich tekstów do muzyki na potrzeby mniszek, a zarazem ich kulturę muzyczną, omawia Magdalena Walter-Mazur (*In te credo sponse amate. Arie i duety ze spuścizny muzycznej sandomierskich benedyktynek jako świadectwo ich pobożności indywidualnej i wspólnotowej*). Dokonana przez Krzysztofa Obremskiego analiza dzieła Jędrzeja Kitowicza ukazuje (przynajmniej – zaskakującą) niską pozycję, jeśli chodzi o społeczny szacunek, zakonów mniszych pod koniec interesującego nas okresu (*Status benedyktynów w Opisie obyczajów za panowania Augusta III ks. Jędrzeja Kitowicza*). Studium to jednocześnie – co pragniemy pokreślić – dowodzi wierności mnichów swojemu powołaniu i zupełnego chyba niezrozumienia ich duchowości oraz stylu życia przez społeczność sarmacką. Tom kończy nasza próba naszkicowania dziejów literatury monastycznej w Pierwszej Rzeczypospolitej (*Nowożytne piśmiennictwo monastyczne w Pierwszej Rzeczypospolitej. Zarys*) – z pewnością niepełna, ale ukazująca najważniejsze procesy, zjawiska, autorów i teksty, a jednocześnie sugerująca perspektywy dalszych poszukiwań.

Praca nad tomem *Monastycyzm XV–XVIII wieku. Tradycja średniowieczna wobec wyzwań nowożytnego humanizmu* przekonała nas bowiem, że warto kontynuować rozpoczęte badania. Wydobyte z zapomnienia teksty z kręgu monastycznego, pozytywne poczucie niedosytu, wielość zagadnień i problemów czekających na naukową refleksję, a także grono badaczy chętnych do podjęcia nowych wyzwań ośmiela nas do zaanonsowania serii *Studia monastica recentioris aevi*, której pierwszy tom ukaże się niebawem w Wydawnictwie Tyniec. Marzy się nam również przygotowanie w przyszłości repertorium dzieł polskiej rodziny zakonów monastycznych, na kształt ujęć Adalberta de Vogüégo czy Elisabetty Guerrieri²¹.

Pragniemy serdecznie podziękować Pani Profesor Alinie Nowickiej-Jezowej za możliwość przygotowania tomu w ramach kierowanego przez nią projektu. Słowa wdzięczności kierujemy do wszystkich Auterek i Autorów, którzy zechcieli przyjąć nasze zaproszenie do współpracy. Najuprzejmiej dziękujemy recenzentom książki, Siostrze Doktor Małgorzacie Borkowskiej OSB i Ojcu Opatowi Doktorowi Piotrowi Chojnackiemu OCist za wszystkie uwagi, natomiast Pani Doktor Elżbiecie Wiater za opiekę redakcyjną nad książką i konsultacje teologiczne.

*Michał T. Gronowski OSB
Piotr Urbański*

²¹ A. de Vogüé, *Histoire littéraire du mouvement monastique dans l'antiquité. Première partie. Le monachisme latin*, t. 1–12, Éditions du Cerf: Paris 1991–2008; E. Guerrieri, *Clavis degli autori camaldolesi: secoli XI–XVI*, Sismel: Firenze 2012.